

L'obra de J. V. Foix

Joan Triadú

dossier

L a coneixença de J. V. Foix suposà per a mi l'encontre amb un home que tenia més coses a dir que ningú més al món, almenys pel que podia imaginar un estudiant universitari de casa nostra entre el 1939 i el 1942. Preciso les dates perquè cal tenir ben en compte l'època en què vivíem aleshores (i en la qual anàvem morint) i la universitat a la qual ens correspongué d'assistir. El contrast que feia J. V. Foix amb aquella situació ambiental i real, és indescriptible avui. Fóra com voler explicar una obra mestra, ja desapareguda, del surrealisme. El poeta, però, no era al·lucinant sinó profundament inquietant, en la seva aparença d'un pensament sense repòs i en una independència absoluta respecte de qualsevol escola o tendència — l'avanguardista, per exemple, la refusava sense discussió— respecte de qualsevol creença o de qualsevol mite. Tanmateix no era destructiu en sentit estricte, ja que deixava depeus una versió o altra dels fets o en proposava una d'inèdita per a nosaltres, inesperada del tot i imaginativa.

D'altra banda, ell només pretenia de «dir» i no pas d'explicar, d'argumentar. El sofisme restava enfora, per als imitadors d'un pensament que no es deixava agafar per enlloc. No era qüestió de «discutir», perquè si havia controvertia, Foix se'n desinteressava del tot i es posava a etocar un tema completament diferent, sense preocupar-se per la brusquedat de la girada. Dels altres treia incessantment arguments, singulars aquesescències basades en silencis, respostes imaginàries a qüestions plantejades de dalt a baix i que es feia venir de rebot a les mans, amb una natural vivacitat, per a deixar-les caure amb displicència, però, quan hi havia indicis de desgast o de monotonia. Llavors es podia acabar, de sobte, la conversa, la visita i tot, com si de cop i volta l'escriptor s'hagués desdit de tenir companyia.

En aquell temps Foix no era un tertulià, perquè en cercle callava molt. A més, tot d'un plegat, s'alçava i s'acomodava de tothom. Ho feia amb una cordialitat tota natural, però amb distinció. Si s'esqueia de sortir amb algú més era ben possible que s'engués a parlar-li extensament i des d'angles inèdits, per descomptat, de diversos temes de les converses anteriors, durant les quals no havia fet sinó mirar fixament cada interlocutor... Era el Foix «periodista d'idees»; del nus de cada un dels comentaris n'hauria sortit en altre temps un article, com els famosos

d'«Els lloms transparents», de la pàgina literària de «La Publicitat», i de tot d'altres publicacions periòdiques en català. «Jo —ens deia, sense amargor, però amb posat ombrívol— faria un article cada dia». Però se n'estava. Se n'estigué sempre. Se n'ha estat si no l'ha pogut publicar en català. Aquesta lliçó suposà molt per a molts en aquells anys, i també, doncs, per a mi.

D'un altre caire vull parlar de les lliçons foixanes (de postguerra, naturalment, i viscudes) d'un valor considerable en la història de la nostra poesia contemporània i fins i tot de la nostra cultura en general. Em refereixo en concret a la posició de J. V. Foix en aquells moments respecte de l'obra i del mestratge de Carles Riba. El nostre poeta, val a dir-ho, podia haver estat l'oponent de l'una i de l'altre. Però ara amb perspectiva podem veure com a una obra tan independent no li esqueia cap oposició ni havia de cercar cap polarització, tant si era d'escola com de tendència, i de la mena de polaritzacions que aleshores com mai eren indispensables —necessàries a l'evolució de la cultura i de la societat— en la plàstica. Però per a Foix, tant com per a Riba, el nexa essencial que els unia a una poesia i a un poeta era la llengua. Per ella, per la llengua, i per la coneixença d'ella es distingia sempre el poeta, com a profeta, com a «inspirat», dels poetes en minúscula, de vers «fàcil» i de les proximitats banals de la retòrica i de la carrincloneria. Les reserves que tots dos feien, sobretot Riba, a un poeta tan absolut com Salvat-Papasseit, així com les evolucions en llur consideració respecte d'alguns moments de la poesia de Maragall, venien d'aquí. L'admiració que tenien a Carner els era tan comuna com la que tenien a Verdaguier, del qual Riba antologià la poesia i Foix, trenta anys després, la prosa.

D'altra banda, potser cal recordar que Foix dedica algunes de les pàgines més emotives i més reeixides de Catalans de 1918 a Carles Riba. Els primers d'aquests textos daten del 1915 i hi parla d'uns versos de Riba publicats a «La Revista». Cal reproduir els mots exactes de la declaració de J. V. Foix sobre aquests primer contacte amb uns versos de Riba: «En arribant a casa me'n sabia, a trossos, de memòria i, en comparar-los amb els versos que he escrit, els meus m'han semblat incoherents en el concepte i molt singulars en llur expressió formal. Però m'ha pres estranya dolçor. He pensat que en faria de nous i que els refaria perquè cal anar de millor

en millor i el poeta és, malgrat ell mateix, i per a sempre, el gran responsable... Després vénen els comentaris a l'obra posterior, fins a l'efusió de la nota final, datada el 1952, a l'entrada de la vellesa, i quan l'obra poètica de J. V. Foix escrita en vers acabava amb les vacil·lacions d'una crítica que el tractava d'«original», és a dir d'«excèntric», i alguns admiradors parcials que li anaven en seguitment perquè el trobaven «singular» en les seves apreciacions sobre l'art i acollidor envers tot talent nou d'avantguarda. Havia publicat ja (o a la fi) Sol, i de dol i Les irreals Omegues, llibres acollits en general amb la discreta acceptació que corresponia a l'època i amb la reserva dels qui ja el tenien classificat al racó corresponent dels inclassificables, i no sabien, doncs, què fer-ne. Durant molt de temps fou un poeta més acceptat des de la plàstica que no pas des de la literatura; més acceptat, encara que no fos tampoc gaire comprès.

Així doncs, quan em fou encarregada l'Antologia de la poesia catalana per l'Editorial Selecta (publicada el 1951) la inclusió in extenso, a l'obra, del Foix poeta-en-vers suposà per a mi una de les satisfaccions més enriquidores del meu treball, malgrat que com a contrapartida les nou pàgines dedicades a Foix, donada la relació de forces que l'obra pretenia d'establir, atienen les crítiques negatives. Calia comptar-hi. Perquè Foix ha estat sempre un poeta que no s'ha afanyat a publicar, potser perquè la poesia, tant en vers com en prosa, és per a ell un enraonament amb algú, amb alguns o amb ell mateix. Hem vist com la meravella restava intacta i que l'evolució en la qualitat és poc perceptible o gairebé gens. Així és prou explicable que hagi maldat també per separar del tot la seva vida privada del seu treball d'escriptor, entesa la seva producció literària com un fenomen de dissociació espiritual. Tanmateix, és un dels més grans poetes catalans moderns i un escriptor certament «professional», la vida del qual ha estat truncada en aquest sentit per la prohibició o per la impossibilitat de publicar cada dia, durant tots aquests anys, en la seva llengua. ■

Foix ha logrado separar, diferenciar claramente al poeta de su obra. Con todo, es lícito preguntarse si no es dicha obra el reflejo, la elaboración artística de elementos que han rodeado al poeta, que se han incrustado en el poeta hasta convertirlo también en parte de su mundo poético. Joaquim Molas nos revela en una sencilla anecdota lo que constituye una experiencia estética de carácter general. Casi todos estamos de acuerdo en que la obra de Foix no pertenece a lo que ha venido denominándose «surrealismo». Pero sin la existencia de dicho movimiento la obra del poeta posiblemente no sería lo que hoy es. En una ocasión, un documental sobre Bracque escultor me reveló una forma de trabajo del artista. Bracque recorría una playa, andaba por el campo, a la búsqueda de «formas» que más tarde incorporaría a su obra. El mundo natural le ofrecía al artista mucho más que su propia imaginación. Las paradojas de Foix son muchas veces reflejo de una realidad íntima tan legítima y espectacular como los sueños que los surrealistas nos legaron. Tal vez no es necesario leer a Freud para descubrir la existencia de otra realidad. Cuando recorremos la obra del poeta nos adentramos en un mundo que tiene exactamente las

medidas que el artista ha querido confiarle. Y si Bracque utilizaba formas pétreas, Foix acude a las palabras, vírgenes muchas veces, desveladas siempre en el ejercicio del poema.

La poesia catalana contemporànea puede y debe enorgullecerse de contar con la obra de J. V. Foix. Ella justificaría por sí sola una lengua, una cultura, una estética. Le cupo en suerte al poeta convivir con otros poetas no menores, que flanquearon su obra y potenciaron unas circunstancias literarias e históricas que no se han repetido. Pero Foix está ahí. Solitario, a sus ochenta y cinco años. Silencioso, a sus ochenta y cinco años. Y si su obra no requiere homenajes, si el poeta prefiere el silencio y el lento gotear del tiempo que no hace, sino dar vida a la obra, hemos creído que era nuestro deber no pasar por alto su presencia. Quienes han colaborado en este número y otros que, por razones diversas, no han podido hacerlo, queremos invitar a la reflexión sobre la obra de uno de los más grandes creadores de la Península y celebrar, un año más, su presencia entre nosotros.

Joaquim Marco